

KERK-GELOOF VERLOREN

In Hoek van Holland ben ik mijn kerk-geloof verloren! Ik ben opgevoed met de gedachte dat ieder die behouden wil worden ten minste elke zondag in de kerk moet komen, het liefst twee keer. Door de jaren heen ben ik daar anders over gaan denken. Niet over het naar de kerk gaan als zodanig. Maar wel wat er zich afspeelt rond en vooral in de mensen die niet (meer) naar de kerk komen.

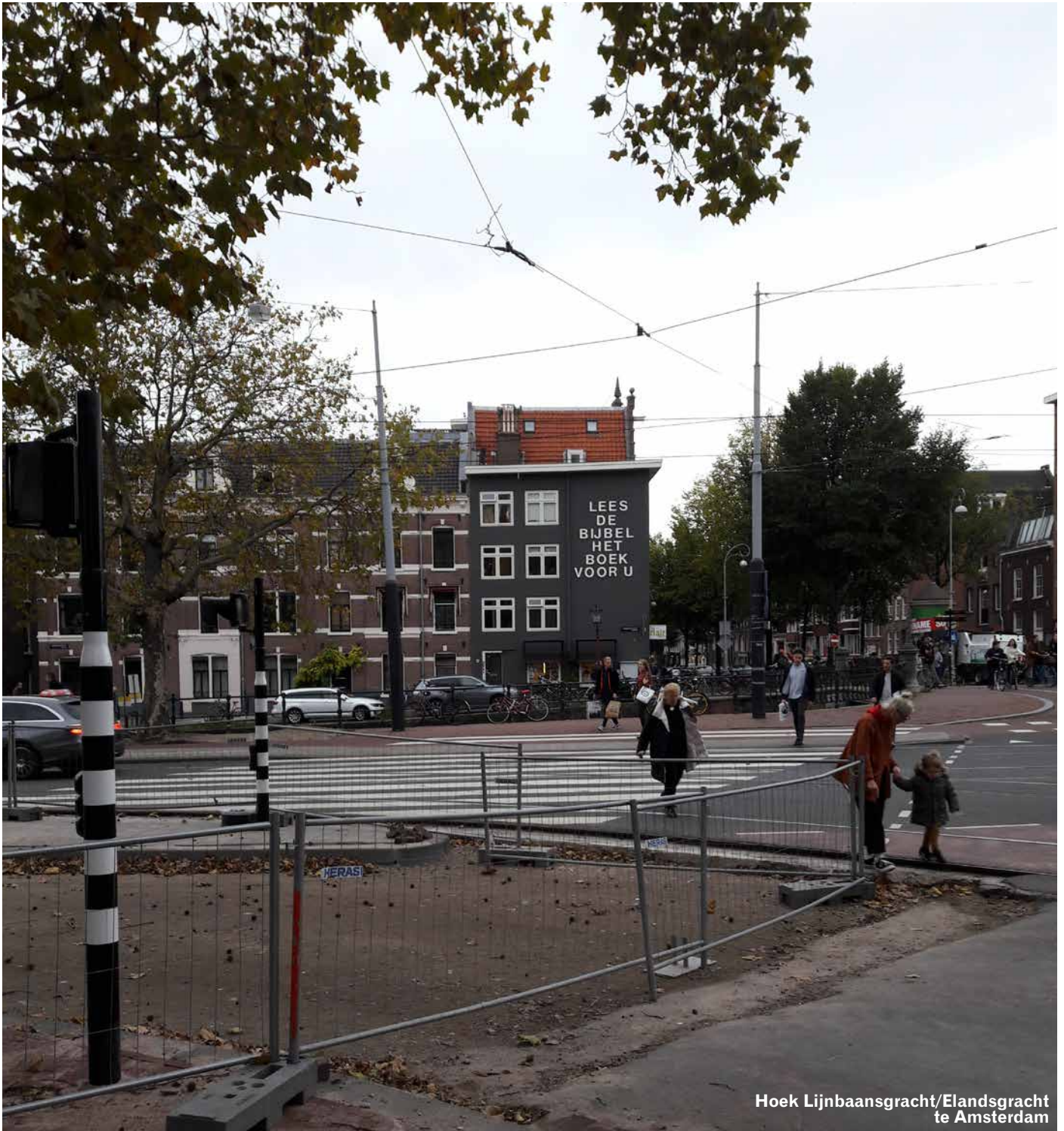
Voor mijzelf is het een uitgemaakte zaak dat ik de kerk nodig heb voor mijn geloofsbeleving. De liederen die je samen zingt. De gebeden die je gezamenlijk opzendt. De lezing en overdenking van het Woord. De ontmoeting van elkaar als gemeenschap. Ik ben steeds meer verwonderd dat er op zoveel plekken een Huis staat om te schuilen waar zondag aan zondag de gemeente samenkomt op zondag

morgen en soms ook op zondagavond. Dat is een dankzegging waard. Met name in Hoek van Holland, onderdeel van Rotterdam (en dat is het echt!) kom ik veel mensen tegen die bewust of onbewust de lijn met de kerk en de kerkgang hebben losgelaten. Soms abrupt, door een negatieve ervaring met de kerk, meestal sluipt het er van lieverlee in. Vooral als de kinderen de deur uit zijn, blijkt! Door de mensen

van de lijst af te bezoeken, kom ik van alles tegen. Ook en juist bij de negentig-plussers. Die vaak nog wel geloven en bidden in huis. Soms hele getuigenissen geven. Iemand zei pas tegen me: "Ik bid elke avond dominee, niet tegen mijn kinderen zeggen hoor!" Is dit het geluid van Nicodemus, die in de nacht in pyama tot Jezus gaat? Wie zal het zeggen. Het komt op mij over als: "Niet los van God en niet vast aan de kerk." En daar blijkt heel wat marge tussen te zitten! Met het apostolicum belijden wij: wij geloven een heilige algemene christelijke kerk. Wij geloven echter niet IN de kerk! Maar door de jaren heen heeft het instituut wel een heel hoog voetstuk opgeest. Aanbeden en geadoreerd door kerkmensen die, zo stiekem weg, zichzelf toch verheffen boven de onkerkelijke buurman of buurvrouw. Daar hebben we absoluut geen goed aan gedaan. We zijn immers niets beter, we hebben wel veel meer te verantwoorden, als mensen die de boodschap verkondigen, horen en zoveel diepe woorden op onze lippen nemen, in de liederen die we zingen. Het is goed dat er een kerkorde is, maar al die menselijke regeltjes en ongeschreven gebruiken zijn volgens mij de dood in de pot geweest. Als ik dat ergens aan den lijve heb ervaren, is dat op Urk. Waar de hervormden alle "zondaren" uit de kerkelijke wereld binnenhaalden, die onder censuur of kerkelijke tucht waren gerukt in zuster(?) kerken. Ik denk dat we juist in onze tijd, meer dan ooit, terugmoeten naar de bron van het Evangelie. Liefst in de lijn van dokter Lukas, in dit verband. Die zoveel ogen had voor het gebroken leven. Bij de weeën van Maria, bij de verloren zoon en de belastingoplichter Zacheus. Wat is dan de kern voor het geloof van de kerk? De Zoon des mensen is gekomen om zalig te maken, te behouden, te redden wat verloren is!

ds Dirk van Duijvenbode

Hoek Lijnbaansgracht/Elandsgracht te Amsterdam

DE BIJBEL – OOK VOOR U

“Lees je Bijbel, bid elke dag, dat je groeien mag...” Dat zingen de kinderen in de kerk en veel ouderen met hen. Het is een mooi geheel: Bijbel, bidden en groeien. In Amsterdam sta ik in herfstvakantie op de tram te wachten. De tram komt er al bijna aan en tegelijk zie ik die gevel met de levensgrote tekst erop: “Lees de Bijbel - het boek voor U”.

Wou dat waar zijn, dat de Bijbel voor iedereen zomaar het boek kan zijn? Er zijn boekenvrienden die heel veel boeken verzamelen. Maar een Bijbel? “Niets voor mij!”, hoor ik sommige mensen denken. Maar het mooie van de Bijbel is, dat die juist wel voor iedereen bedoeld is. Want iedereen mag deel krijgen aan het voordeel, dat God er is. Denk aan de zuurstof, die de Here God gratis voor iedereen ter beschikking stelt in de schepping. Dat is nog eens wat

anders dan stikstof met die stikstofcrisis! En wat denkt u van de kiemkracht en de groeikracht? Op de dankdag voor gewas en arbeid zijn we God er dankbaar voor.

BLIJ MET DE ZWAARTEKRACHT

Eerlijk gezegd ben ik ook blij met de zwaartekracht. Want stel je voor, dat als je iets laat vallen en het zoeft meteen naar het plafond. Dan moet je aldoor een trapleertje erbij halen. En nu hoeft je alleen maar te bukken.

SOMS MERK IK DAT JE MET HET VERGROOTGLAS DINGEN ONTDEKT IN DE BIJBEL, DIE JE BLIJMOEDIG STEMMEN, OMDAT JE VOELT: **GOD HEEFT AAN ALLES GEDACHT**

Dat God mensen boven het niveau van planten en dieren heeft gesteld door die enorme uitdrukking: “naar Gods beeld”. We lezen: “Laat ons mensen maken naar ons beeld, als onze gelijkenis.” En: “En God schiep de mens naar zijn beeld, naar Gods beeld schiep Hij hem, man en vrouw schiep Hij hem.” (Genesis 1: 26a,27).

ZIJN ZEGEN EN GENADE

Het is een boek dat goed is voor ons, omdat het ons laat merken, dat God er ook nog is, ons ten goede met zijn zegen en zijn genade. En dat de Here God ons niet met een kluitje in het riet stuurt. Dat we serieus genomen worden als mensen met een eigen verantwoordelijkheid en een eigen waarde ook. Dat Jezus adviseert in de Bergrede om niet bezorgd te zijn en te vragen aan God om hulp als dat zo uit komt.

Opeens herinner ik me een gesprek met een oude dame. Ik vertel, dat ik gehoord van iemand, die zei: naarmate ik ouder word, krijg ik wel meer vragen, maar mijn vertrouwen voel ik groeien. Dat kan de oude dame beamen: “Zo voel ik dat eigenlijk net zo!” Dat ik groeien mag..., zingt het lied.

REDDEND, BEVRIJDEND KARAKTER

Soms merk ik dat je met het vergrootglas dingen ontdekt in de Bijbel, die je blijmoedig stemmen, omdat je voelt: God heeft aan alles gedacht. En het heeft altijd een reddend, bevrijdend karakter. Dat kunnen we goed gebruiken. Als je dat bedenkt, is de Bijbel er ook voor jou.

ds Wim Scheltens

Wie kent het niet: het gevoel van ongeduld als iemand op zich laat wachten; en de drang om iets in de tussentijd dan maar zelf op te lossen. En dat terwijl die ander er een betere kijk op heeft, je zoveel moeite uit handen had kunnen nemen en zelfs voor een beter resultaat had kunnen zorgen. Kortom, als je had gewacht, had je jezelf, het resultaat en ook de ander niet zo in de weg gezeten.

Tijdens de strijd met de Filistijnen was koning Saul ook zo ongeduldig. Samuel had namelijk gezegd dat Saul zeven dagen op hem moest wachten in Gilgal en dat hij Saul achterna zou reizen om daar brandoffers op te dragen (1 Sam. 10: 8). Het brandoffer moest immers met tussenkomst van een priester worden opgedragen (Lev. 1 en 6). En als rechter functioneerde Samuel blijkbaar soms ook als priester (ook al kwam hij niet uit de priesterfamilie). Maar Saul kon niet wachten: de soldaten waren namelijk al aan het muite geslagen, omdat het zo lang duurde. Hij klaarde het klusje zelf wel. Toch verschijnt direct daarna Samuel op het toneel; binnen de zeven dagen, zoals hij had gezegd. Maar het kwaad is al geschied, het brandoffer is n t gebracht. Geen excuses mogelijk. En God neemt het Saul kwalijk: hij neemt hem zijn koningschap af, omdat Saul God niet had gehoorzaamd. Als Saul dus nog heel even had gewacht, waren er geen problemen geweest.

EIGEN HOUTJE

Dit verhaal zet mij, met al mijn goede bedoelingen, op mijn plek. Net als Saul, met al zijn goede bedoelingen

(die hij vast had), leef ook ik vaak op eigen houtje, zonder de HEER te raadplegen. Of ik ga alvast aan de gang, zonder op de HEER te wachten. Of ik denk te weten wat hij wil en gebruik dat vervolgens onterecht als excuus om mezelf buiten schot te houden. Het is een kunst om te wachten, of anders gezegd: te leren luisteren naar God en te leven vanuit zijn kracht.

ZIJN GEEST WERKT VERDER

Het mooie is wel dat Gods plan met deze wereld niet van ons afhangt. Ondanks Saul (en vele andere koningen) gaat hij door met zijn werk in Israël. En ondanks dat wij vaak, achteraf gezien, beter iets anders hadden kunnen doen: God staat niet stil, zijn Geest werkt wel verder. Toch zet ons dat des te meer aan om die Geest nog meer de ruimte te geven, God in alles te betrekken en soms wat langer op hem te wachten. Dan zitten we onszelf, het resultaat en vooral God niet zo in de weg.

Daniël Maassen van den Brink

HET AMBT: HOOG VAN OPGEVEN, VEEL VAN VERWACHTEN, LICHT DRAGEN

BIJDRAGE CV ONTMOETINGSMORGEN, NIJKERK, 5 OKTOBER 2019

Ik was een jaar of 16 en zat op de fiets in de randstad van mijn jeugd, Zoetermeer. Opgegroeid in de rooms-katholieke kerk, was ik al jong bekend met het ambt. Het priesterambt, wel te verstaan. De door God geroepen éénling, representant van Christus die zijn leven wijdt aan de goede boodschap en de kerk. In de kerk van mijn ouders hingen de posters van roepingenzondag: God roept jou! Was ik tot dat priesterschap geroepen? Zo vroeg ik mij af op die fiets. Ja, ik had mij altijd als een vis in het water gevoeld als misdienaar en koster. Tegelijk had ik ook de eenzaamheid gezien. Was ik bereid die weg te gaan? Kon ik de punten waarmee ik worstelde binnen mijn traditie voor lief te nemen? Ik was mij immers meer en meer gaan vereenzelvigen met mijn protestantse vrienden.

Ik kan mij de exacte plaats nog herinneren, op dat rode fietspad vlakbij een drempel. Daar dacht ik: "God, als u het wilt dan is het mijn weg". Ik gaf mij over. Op dat moment, over die drempel gekomen, voelde ik een rust opkomen en schoot mij het verhaal van Abraham en Isaak te binnen. Bereidheid, volledige overgave. Ik wist, er is voor mij een andere weg. Ik volgde de weg van mijn hart, van mijn protestantse vrienden en ging theologie studeren in Leiden. Oer-protestantse theologie met nadruk op grondtalen en bijbeluitleg. Het zou mijn leven bepalen.

Aan een roeping heb ik vanaf mijn 16-17e jaar nooit getwijfeld. Voor mij was niet zozeer de vraag of ik een ambt zou bekleden, maar in welke kerk. Het werd de PKN. Na een studie in Leiden ging ik naar Amsterdam voor de master gemeentepredikant. En toen, toen kwam die masterscriptie, het onderzoek. Zou je niet willen promoveren, vroeg men aan de PThU? Solliciteren op een AIO plek? Ja, dat wilde ik wel. Van mijn eigen predikant en mijn stagepredikant (beiden gepromoveerd) had ik geleerd dat promotie-onderzoek vanuit de pastorie niet altijd even makkelijk was. Maar het predikantschap dan?

KERN VAN HET PREDIKANTSCHAP

Toen ik begon als AIO ging ik al jaren voor in kerkdiensten en dat wilde ik blijven doen. Maar die keren dat ik een kansel, podium of liturgisch centrum beklom wrong er iets. Proponent Ten Hoopen. Maar ik was toch afgestudeerd: aan alle intellectuele eisen voldaan. En de gesprekken met de geschiktheidscommissie had ik ook volbracht: aan kerkelijke/geestelijke eisen ook voldaan. Maar toch geen predikant. Geen zegen, geen doop, geen avondmaal. Toch de kern van het predikantschap, zei de katholieke jongen in

mij. Maar dieper was nog wel de vraag: wie zend mij? Namens wie doe ik dit? Ik werd er mee geconfronteerd toen ik voor een uitvaart gevraagd werd - dat mocht wel. Op de begraafplaats dacht ik: namens wie sta ik hier? Waar haal ik de vrijmoedigheid vandaan om te spreken? Maar ook: wie houdt mij bij de les en met beide benen op de grond? Ik had op die vraag kunnen antwoorden: ik ben een gemeentelid, een christen en dus mag ik hier staan. Het ambt van alle gelovigen is genoeg, zeker als promovendus. Zoals u hoort, heeft de protestantse theologie mijn katholieke jeugd wel wat gecorrigeerd. Wij allen zijn geroepen om het priesterschap van alle gelovigen te bekleden. Dat is ook genoeg om een uitvaart te leiden, hoewel een cursus liturgie en wat pastorale ervaring wel wenselijk en behulpzaam is.

NIET GENOEG

Toch was dat in mijn geval niet genoeg. Dat had natuurlijk te maken met de weg die ik had afgelegd. Maar er zit ook theologie achter. Het ambt van ouderling, diaken en predikant is niet alleen het ambt van een gelovige die een cursus heeft gedaan en over kennis beschikt. Het ambt is meer dan spirituele geschiktheid. En zeker meer dan een taak die je uitvoert. Vanuit die menigte die niemand tellen kan, de gemeente, worden mensen geroepen tot een bijzondere taak. Het algemeen priesterschap staat bijzondere ambten niet in de weg. Zoals de Levieten werden geroepen uit heel Israël en Mozes uit het volk, zo worden ambtsdragers naar voren geroepen uit het midden van de gemeente. Ik voelde mij daartoe geroepen. Dat heeft met je diepste binnenste te maken, met een roepstem die je uitdaagt, naar voren roept en je draagt, voor kortere tijd of levenslang. Dat is voor mij het bijzondere ambt

(predikant, ouderling, diaken). En daar geef ik hoog van op. Wat mij betreft is het Christus en de kerk representeren. Dat is het mooie én het kwetsbare van het ambt. Het is meer dan een exegetische gereedschapskist of diploma in spiritualiteit. Het is verweven met mijn persoon. Zo is het ambt een bescherming en een roeping. Ik probeer het licht te dragen, want een zware rugzak verlamd en Jezus stuurde zijn leerlingen er op uit met een stok en sandalen. Tegelijk heb ik hoge verwachtingen van dat ambt: ik kom niet uit mijzelf, maar in de naam van de Heer, als dienaar van de kerk en van mensen. Het ambt gaat voor mij uit. In de positieve zin: harten ontsluiten zich, er is basisvertrouwen. Maar soms ook negatief: komt u vanuit de kerk?! Dan zijn er vragen. Dat is een moeilijkheid die ik aan wil gaan, juist in de tijd van vrije spiritualiteit en zichtbare islam. Een uitdaging waarin ik wat kan betekenen, maar ook kan kwetsen en teleurstellen. Zeker in onze tijd hangt er veel aan wie jij bent.

WAAROM NIET?

Predikant ben je van een gemeente en anders niet, zei een collega mij. Proponent volstaat dus. Tja dacht ik, maar jij dan, die kerkelijk docent. Ik dacht terug aan mijn jeugd: aan de paters Jezuïeten die onderwijs gaven, aan de Anglicanen, Lutheranen. Als ik voor blijf gaan, beschikbaar ben voor de lokale en landelijke kerk en aan de PThU werk: waarom dan niet. Ik overlegde met het moderamen, schreef een brief. En vroeg hen: waarom niet? Waarom een jonge enthousiasteling met alle papieren niet verbinden aan de PThU en de kerk? Het moderamen was enthousiast en zo geschiedde. In december 2017 werd ik in het ambt bevestigd. Van mijn promotor kreeg ik een mok: Keep Calm I'm a Vicar, staat

er op. “A vicar”, zei ze, want je bent niet “the vicar”. En zo is het precies. Zo voel ik mij, a vicar van de wereldkerk en de PKN in het bijzonder.

Voor mij als predikant geldt: ik ben Verbi Divini Minister. Voor een exegeet is dat fijn: mijn hart klopt bij de exegeese. “Brandde ons hart niet toen hij met ons sprak en de Schriften opende”, zeggen de Emmausgangers. Dat is echter meer dan exegeese. Dat is opengaan, voor God en voor elkaar. De kern van goed ambtsdragerschap is mijns inziens dan ook veel meer dan vak kennis en professionaliteit. Het is de eigen bronnen kennen en kunnen verwoorden. Een brandend hart hebben en het vuur verspreiden. Onze tijd vraagt om ambtsdragers die rolmodellen, voor-gangers, mentoren zijn die met je meelopen zoals Jezus met de Emmausgangers. Dat kan ik alleen als ik zelf navolger ben, bid, vier, stil ben en daarover kan spreken. En dat vraagt om een open oor voor de Geest. Dat moet je organiseren in onze snelle wereld (en zeker met twee kinderen). Anderzijds komt het tussendoor. De Geest is als een klein kind, ze onderbreekt zomaar je dagelijkse gang van zaken, en vaak op een moment dat het je niet uitkomt. Kortom, ik ben blij met mijn kennis en professionaliteit, maar als ik niet luister naar die Stem worden er kansen gemist.

KANSEN EN MOEILJKHEDEN

Dat brengt mij bij de slotopmerkingen. De kansen en moeilijkheden van het ambt. Het mooie aan een ambt in 2019 is dat mensen je onbevraagd over het geloof kunnen bevragen. Het lastige is dat ze wat je hen ten antwoord geeft zo naast zich neer kunnen leggen. Het mooie is dat het ambt nog altijd een deur opent tot gesprek. De autoriteit die daar vroeger mee gepaard ging is grotendeels weg. Dat kun je een nadeel vinden, maar maakt ook bescheiden. De dominee of ouderling is geen notabele, maar dienaar. Die verdwenen rol en heldere taakomschrijving kan echter ook je eigen geloof en verwachtingen beïnvloeden. Wie ben ik? Wat kom ik hier nu helemaal doen? Daar mogen we voor waken.

Mijns inziens mag je hoog opgeven van het ambt en er veel van verwachten. Tegelijk mag je het licht dragen. Het is Gods kerk en ik ben een feilbaar mens. Ik doe wat ik kan op mijn plek, met mijn leven, werken, gezin, falen en slagen. Kortom, het ambt: hoog van opgeven, veel van verwachten, licht dragen.

ds Robin ten Hoopen, Promovendus PThU, predikant met een bijzondere opdracht PKN

VRIJHEID VAN ONDERWIJS

Er is in de publieke pers een heftige discussie ontstaan over de zin en waarde van artikel 23 van de Grondwet dat de vrijheid van onderwijs garandeert. De meningen over dit artikel zijn nogal tegengesteld. Zo menen Dijkhoff en Asscher dat artikel 23 ondergeschikt moet worden gemaakt aan artikel 1 dat gaat over gelijke behandeling en het discriminatieverbod. Wilders is van mening dat alle islamitische scholen moeten sluiten; voor hen geldt z.i. dus geen vrijheid van onderwijs. CU-voorman Segers is het met geen van drieën eens en vindt dat artikel 23 behouden moet blijven. Interessant is voorts dat Hans Goslinga in Trouw (28/9) schreef dat we de vrijheid van onderwijs moeten koesteren, want zij is de ziel van onze natie. Ik ben dat van harte met hem eens. Deze publieke discussie riep bij mij herinneringen op aan mijn ervaringen en betrokkenheid bij de strijd voor de vrijheid van christelijk onderwijs. Die ervaringen betreffen de situatie in Canada waar ik jarenlang heb gewoond en gewerkt. Dit artikel heeft dus een nogal persoonlijk karakter. Toch zullen er ook enkele fundamentele zaken aan de orde komen.

Ik kom uit een groot gezin. Drie oudere broers en mijn enige, oudere zus vertrokken als de eersten van ons gezin na elkaar naar Canada. In 1954 besloten mijn ouders om met de overige kinderen – waarvan ik toen de oudste was – ook te vertrekken naar dat nieuwe vaderland. Zo vertrokken wij in 1955 naar Canada. Ik was toen twintig jaar. Toen wij in Edmonton, de hoofdstad van de provincie Alberta, arriveerden bestonden daar niet alleen al enkele protestantse kerken, gesticht door eerdere Nederlandse emigranten, maar ook een door hen opgerichte vereniging voor Christelijk onderwijs: The Edmonton Society for Christian Education (ESCE). Onderwijs is in Canada niet nationaal maar provinciaal wettelijk geregeld. Bij onze aankomst in Alberta was de Social Credit Party aan de macht; de premier van Alberta was Manning: een man met een Christelijk levensovertuiging. Toch was hij een tegenstander van het stichten van aparte Christelijke scholen. De publieke scholen zijn Christelijk genoeg, zo stelde hij. Uiteindelijk gaf hij toch toestemming. Voor zover ik weet bestaan er nu in Edmonton drie Christelijke basisscholen, mogelijk zelfs meerde-

re, een Christelijke Highschool en na enkele jaren werd er bovendien nog een hoger onderwijsinstelling gesticht: The Kings College.

GEEN FINANCIËLE OVERHEIDSSTEUN

We kregen in Alberta dus wel toestemming om Christelijke scholen te stichten. Maar we moesten die scholen zelf bekostigen. Dat veroorzaakte wel grote problemen. Omdat ik in 1967 het verzoek kreeg om bestuurslid te worden van de ESCE – waarop ik positief reageerde – werd ik uiteraard nauw betrokken bij die problemen. Het ging m.n. over ouders die hun kind(eren) graag op de Christelijke school wilden hebben, maar de kosten nauwelijks konden opbrengen. Als bestuur vroegen wij ons af hoe we die ouders zouden kunnen helpen. Indachtig aan de vermaning van de apostel Paulus: Draagt elkanders lasten, zo leeft u de wet van Christus na. (Gal. 6:2), besloten we om een fonds op te richten waaruit we de ouders die dat nodig hadden konden helpen. Nog een groter probleem was het verkrijgen van Overheidssteun voor onze scholen. Het bestuur van de ESCE – waarvan ik inmiddels voorzitter was geworden – was unaniem van mening dat het weigeren van die steun in feite onrechtmatig was. Als burgers betaalden wij immers belasting voor het openbaar onderwijs, maar moesten tevens ook onze eigen scholen bekostigen. Het kostte veel moeite en strijd om de Overheid van Alberta te overtuigen van de rechtmatigheid van ons verzoek. Maar het lukte uiteindelijk wel! Voorwaarde was wel dat we moesten toestaan dat de onderwijsinspectie de kwaliteit van het onderwijs op onze Christelijke scholen zou controleren. In de naburige provincie British Columbia deed men geen verzoek voor Overheidssteun. Men had bezwaar tegen de onderwijsinspectie omdat men vreesde dat de Overheid het Christelijk onderwijs op hun scholen daardoor negatief zou beïnvloeden. Tegen die onderwijsinspectie op onze Christelijke scholen hadden wij in Alberta geen enkel bezwaar: wij hadden de overtuiging dat die inspectie een geëigende taak van de Overheid is. Zo werd Alberta de eerste Canadese provincie waar de Christelijke scholen door de Overheid gesubsidieerd werden!

drs Fred Cupido

MARCEL SAROT OVER DE FUNDAMENTEN VAN HET CHRISTENDOM (DEEL 2)

In dit vraaggesprek met prof. dr. Marcel Sarot, hoogleraar fundamentele theologie aan de Universiteit Tilburg, komen de volgende thema's aan de orde: religie versus wetenschap in het bijzonder over het bestaan van God, de verscheidenheid van religies, Gods almacht, het lijden van Jezus, en hoe Jezus de zonden op zich heeft kunnen nemen. Het eerste deel van dit vraaggesprek is verschenen in Confessioneel 14.

MS [Marcel Sarot] De rituelen van grote religies appelleren aan iets dat we niet onder woorden kunnen brengen. Het raakt heel diepe lagen in ons, we kunnen ze moeilijk missen. Ik merk dat bijvoorbeeld aan mijn eigen kinderen die ik katholiek opvoed. We gaan op zondag met elkaar naar de kerk. Mijn kinderen vinden de paaswake, waarbij de paaskaars wordt aangestoken en het licht wordt doorgegeven tot de hele kerk verlicht is, zo'n mooi ritueel, dat ze het niet graag willen missen. Met Aswoensdag wordt met as een kruisje op je voorhoofd getekend. De voorganger zegt 'mens gedenk dat ge stof zijt en tot stof zult wederkeren'. Waarom is dat zo mooi? Bij de viering op witte donderdag wordt aan het eind van de dienst de hele kerk gestript. Alles wordt weggehaald, het altaarlinnen, kruisbeelden, bloemen, het tabernakel wordt leeggemaakt. Er is zo'n leegte in die kerk, het geeft je een gevoel van rouw. Dat maakt een enorme indruk. Dat is een viering die je niet wilt missen. Dit soort ervaringen vormen de grondtoon van ons bestaan. Het helpt je je leven te structureren. Zodra je structuur aanbrengt maak je iets eenvoudiger dan het in oorsprong is. Bij deze structurering win je iets.

NK [Nico Krijn] Ja, het geeft een verrijking.

MS Ik ken de rituelen van het christendom en de liturgie van binnenuit. Bij andere religies is het natuurlijk niet anders. Je komt het overal tegen. In de islam, het Jodendom en de vrijmetselarij.

NK Het voorbeeld dat je gaf van de gestripte kerk komt bij de vrijmetselarij ook voor. Wij zeggen dan: het oosten is ledig.

MS Ik weet niet zo heel veel van vrijmetselarij maar duidelijk is dat vrijmetselarij ook de invloed van het christendom ondergaat.

NK Ja dat is zo. Een bisschopswijding en een meestersverheffing lijken veel op elkaar.

MS Ik ben zelf tot diaken gewijd in de katholieke kerk. Dat is een ritueel waarbij je op de grond ligt en de geest over je wordt afgesmeekt. Ik had vooraf niet beseft hoe indrukwekkend dit zou zijn, als je daar zo op de grond ligt. Ik was wel eerder bij andere inwijdingen geweest.

NK In 1987 hield Wim Kayser een vraaggesprek met de inmiddels overleden Edward Schillebeeckx.¹ Volgens Schillebeeckx is het lijden in de wereld niet te verzoenen met God. God kan of wil niet ingrijpen. Schillebeeckx spreekt van een 'kwetsbare God'. Hij had geen verklaring voor het kwaad in de geschiedenis. Wat zijn de vorderingen van de theologie sindsdien?

MS Schillebeeckx was een bekende Vlaamse theoloog, één met een internationale uitstraling. Hij was verbonden aan de Nederlandse *Radboud Universiteit* en heeft veel betekend. Ik vermoed dat zijn theologie in de toekomst niet meer van belang zal zijn. Schillebeeckx spreekt van een kwetsbare God. Daarmee sluit hij aan bij een nieuwe traditie. De kerk heeft altijd een probleem gehad met de vraag of God kan lijden. Aan de ene kant moest de kerk daarop volmondig ja zeggen. Jezus heeft geleden aan het kruis en Jezus is God. Op basis hiervan moet je concluderen dat God geleden heeft. Aan de andere kant heeft de keer ook gezegd dat lijden passief is, je ondergaat het. God kan niet passief iets ondergaan want hij is almachtig. Lijden impliceert een ver-

andering. Wie lijdt wordt veranderd en God kan niet veranderen. Als God verandert dan zou hij volmaakter worden en dus oorspronkelijk niet volmaakt geweest zijn, ofwel minder worden en niet meer volmaakt zijn. De kerk zegt dus zowel dat Jezus heeft geleden aan het kruis, dat Jezus God is, en dat God niet kan lijden. Die uitspraken zijn moeilijk met elkaar te verenigen. Tot ongeveer 1850 is de kerk unaniem van mening geweest dat God niet kan lijden. Marshall Randles² constateert omstreeks 1900 dat die gedachte wordt losgelaten. In zijn boek *The blessed God: impassibility* trekt hij van leer tegen de nieuwe ketterij dat God zelf zou kunnen lijden.³ Toch verspreidde zich de idee van een lijdende God. De Anglicaanse kerk neemt het in 1930 op in haar officiële leer. Schillebeeckx heeft deze gedachte uitgewerkt. God is kwetsbaar en lijdt en strijdt met ons mee.

NK Het is misschien een simpele benadering, maar als God almachtig is waarom zou God dan moeten lijden en waarom zouden de mensen dan moeten lijden? Hij zou toch in één handomdraai het kwaad uit de wereld kunnen helpen.

MS Ja dat klopt. Dat is een reden voor een aantal theologen geweest om het geloof in Gods almacht op te geven. Schillebeeckx was een van hen, evenals de rabbi Harold Kushner.⁴ In zijn boek *Als het kwaad goede mensen treft* schrijft hij over het overlijden van zijn zoon.⁵ Bij hem is God alleen nog maar lijdend en niet langer meer almachtig.

NK God kan dus niet ingrijpen.

MS Dan zeg je dat God kan niet ingrijpen. Zelf zou ik willen onderscheiden tussen almacht en albeheersing.

NK Is dat niet erg kunstmatig?

MS Wanneer je een liefdesrelatie aangaat met een persoon dan ben je op een bepaalde manier afhankelijk van die persoon. Stel dat ik een vrouw hypnotiseer en haar onder hypnose aanpraat dat zij zeer op mij gesteld is. Ze komt bij uit de hypnose en is gesteld op mij, maar het is een gemanipuleerde vriendschap. Ook God wil mensen niet manipuleren. Hij heeft ze een vrije wil heeft geschonken. Mensen kunnen in vrijheid beslissingen nemen. Als God ingrijpt gaat de vrijheid teloor. Binnen de theologie wordt dit *greater good defence* genoemd. Het grotere goed is dat mensen geen marionetten zijn, maar vrije mensen. Op deze wijze is Gods almacht verenigbaar met het kwaad. God is kwetsbaar en lijdt mee. Vaak wordt gezegd dat geen enkel lijden overeenkomstig de wil van God kan zijn. Dat gaat mij te ver. Mijn eigen kinderen moet ik zo nu en dan straffen om betere mensen van ze te maken. Als ik iets wil bereiken in het leven, of dat nou in de wetenschap is of in de sport dan moet ik ontberingen doorstaan.

NK Ik noem dat geen lijden. Bij lijden denk ik bijvoorbeeld aan Auschwitz.

MS Genocide kan nooit Gods wil zijn. Daar ben ik het mee eens. Iemand die gelooft in een rechtvaardige God heeft een probleem met Auschwitz. De Joden hebben, in de laatste eeuwen voor Christus, gezegd dat het lijden van sommige mensen niet te rijmen valt met de rechtvaardigheid van God. Daarom veronderstelden zij dat er een opstanding van de doden zal zijn waarbij deze mensen alsnog recht gedaan zal worden. Het geloof in het leven na de dood in het Jodendom komt voort uit het geloof in de rechtvaardigheid van God. Zo zie ik dat als christen ook. Voor mij persoonlijk is het niet belangrijk of ik een leven na de dood zal hebben. Ik heb een goed leven hier en nu. Maar er zijn mensen die geen eerlijke kans krijgen. Wij zouden het afkeuren om sommige mensen op te offeren ten bate van het volk als geheel. Zo zal God dat niet doen met mensen ten bate van de gehele mensheid. Dus voor die mensen moet er een hiernamaals zijn.

NK Je hebt geschreven dat God soms ingrijpt in ons bestaan. De ondergrens zou liggen bij de opstanding van Jezus. Die noem je 'een handeling van God die essentieel is voor het chris-

tendom en daarom onopgeefbaar'. Als dat niet waar gebeurt blijkt te zijn, geef je dan je geloof op?

MS Ja, zonder meer. Ik zeg erbij dat het heel lastig zal zijn om aan te tonen dat Jezus niet is opgestaan.

NK Zowel de opstanding als de ontkenning ervan zijn natuurlijk moeilijk aan te tonen.

MS Ja. Laten we als in sciencefiction aannemen dat we kunnen filmen wat er gebeurde met het lichaam van Jezus na zijn dood. En we zien dat het lichaam door zijn leerlingen is gestolen. Dan is mijn geloof op een heel fundamenteel punt gefalsificeerd. Het is onjuist. Het zou betekenen dat ik mijn geloofsovertuiging moet herzien.

NK De opstanding geldt in de christelijke traditie als het wonder bij uitstek. In je boek schrijf je dat er van een wonder kan worden gesproken als aan twee voorwaarden is voldaan. Ten eerste laat de gebeurtenis zich niet verklaren uit de bekende natuurwetten en lijkt daar zelfs tegenin te gaan. Ten tweede zien de gelovigen de gebeurtenis als een doelgericht handelen van God. Volgens mij is een wonder een gebeurtenis die nooit wetenschappelijk verklaard zal kunnen worden, zelfs niet in een voltooid

gedachte eindtoestand van de wetenschap. De bewijslast van een wonder is: men moet aantonen dat de gebeurtenis heeft plaatsgevonden en dat ze nooit wetenschappelijk verklaard zal kunnen worden. Wanneer Jezus met een helikopter was vertrokken, dan hadden de discipelen dit denk ik als een wonder beschouwd, terwijl we daar nu andere fysieke verklaringen voor hebben.

MS Ik onderscheid verschillende typen wonderen. Naast de strikte wonderen zijn er de coïncidentiewonderen, de onwaarschijnlijke gebeurtenissen die wij in een zingevend kader toch als een wonder zien. Er zijn ook wonderen waarbij niet eens sprake is van iets onwaarschijnlijks, zoals bijvoorbeeld een geboorte. Vanuit hun zingevend kader beschouwen mensen dit toch als een wonder. Ik ben het met je eens dat een wonder in de meest strikte zin nooit wetenschappelijk verklaard moet kunnen worden zelfs niet in een voltooid gedachte eindtoestand van de wetenschap. Je kunt nu niet aantonen dat een bepaalde gebeurtenis nooit wetenschappelijk verklaard zal kunnen worden. De claim dat iets een strikt wonder is, is altijd een voorlopige claim. Maar al onze waarheidsclaims zijn voorlopige claims totdat we betere inzichten hebben.

“IEMAND DIE GELOOFT IN EEN RECHTVAARDIGE GOD
HEEFT EEN PROBLEEM MET AUSCHWITZ”

NK Maar zouden er dan al niet heel wat wonderen geschrappt moeten zijn de afgelopen eeuwen? Met de voortschrijdende kennis van de technologie kunnen we toch steeds meer wonderbaarlijke dingen doen.

MS Allerlei dingen die vroeger verklaard werden met een beroep op God als zijnde een wonder of als een directe handeling van God, kunnen we nu wetenschappelijk verklaren. Stel dat er ooit een wetenschappelijke verklaring gegeven zal worden voor het opstaan van mensen uit de dood. Toch zou dan de opstanding van Jezus, als coïncidentiewonder, religieus geduid kunnen worden. Dat is ook het geval voor allerlei genezingen van mensen. Wij zullen waarschijnlijk de komende jaren meer gaan ontdekken over psychosomatische oorzaken van ziektes. En naarmate men daar vorderingen mee maakt zullen bepaalde genezingen die we nu nog religieus duiden, wetenschappelijk verklaard kunnen worden. Stel je voor dat een gelovige naar Lourdes gaat en daar geneest. Later wordt voor zijn genezing een wetenschappelijke verklaring gegeven. Zou dat de religieuze duiding voor die persoon geheel wegnemen? Ik denk het niet. Voor mij in elk geval niet.

NK Voor mij wel. Het is dan geen wonder, maar heeft een verklaarbare oorzaak.

MS Dan is het niet meer een wonder, in de zin dat het onverklaarbaar is, maar het is toch tot stand gekomen in een religieuze context. Je kunt dit ook ervaren als een handeling van God. God werkt meestal door mensen heen of door dingen heen. Het feit dat God in dit geval door natuurlijke oorzaken heen heeft gewerkt betekent niet dat hij niet gewerkt heeft. Ik geef een voorbeeld uit mijn leven. Toen mijn zoon twee was werd hij ernstig ziek. Hij dreigde het niet te redden. Wij brachten hem naar het ziekenhuis. En wat doe je dan als katholieken? Bidden - nood leert bidden - en we lieten een priester komen om de ziekenzalving toe te dienen. De artsen deden hun werk en mijn zoon genas. Je kunt zeggen dat het bidden en de zalving van de priester niets met de genezing te maken hebben, dat bewerkstelligden de artsen. Of is het omgekeerd? Het werk van de artsen had geen invloed op de genezing, want als het Gods tijd is dan ga je en als het Gods tijds niet is dan word je beter. Ik combineer die twee standpunten.

Ik smeekte God of hij beter mocht worden. En nu hij beter geworden is zal ik God ook danken. Tegelijkertijd ben ik de artsen dankbaar. Let wel, het twijfelduiveltje knaagt natuurlijk altijd aan gelovigen.

NK Jezus kwam als de Messias. Op de keper beschouwd is er niets veranderd sinds zijn komst. Er is nog net zoveel leed en onrecht in de wereld als voor zijn komst.

MS We hebben tegenwoordig de neiging om heel pessimistisch te zijn over de geschiedenis, er zou geen vooruitgang zijn. Ik denk dat er wel vooruitgang in de geschiedenis is.

NK Je bedoelt sinds de Verlichting, neem ik aan.

MS Voor en na de Verlichting.

NK Maar we praten nu over een gebeurtenis van tweeduizend jaar geleden.

MS Ik onderschrijf niet dat er op de keper beschouwd niets veranderd is. Er is veel veranderd door de komst van Jezus. Die verandering is heel geleidelijk gegaan. Tot op de dag van vandaag zijn er veel mensen die door het christelijk geloof enorm worden geholpen in hun leven en sterven. Het schenkt hun een zinvol bestaan, het geeft hoop en vertrouwen. Jezus is niet voor niks gekomen.

NK Jezus heeft de zonden op zich genomen. Hoe kan een ander je zonden op zich nemen? Je blijft toch altijd zelf verantwoordelijk voor je eigen daden.

MS Ja, je blijft altijd zelf verantwoordelijk voor wat je zelf gedaan hebt. Er is een verhaal uit het leven van C.S. Lewis⁶, een van mijn favoriete denkers. Hij trouwde in de jaren vijftig van de vorige eeuw met Joy. Zij was toen stervende aan botkanker. Hij heeft de sterren van de hemel gebeden - om het maar zo te zeggen - of God een stukje van haar lijden aan hem wilde geven en dat zij zou genezen. Er is iets onverklaarbaars gebeurd. Er heeft bij haar een miraculeuze ervaring plaatsgevonden. Zij is niet definitief genezen van die botkanker, maar ze heeft nog twee goede jaren gehad tot ze overleed. Lewis kreeg in die periode plotseling last van rugklachten en het bleek dat hij leed aan een bijzondere vorm van botontkalking en heeft sindsdien een orthopedisch korset moeten dragen.

NK Het lijkt of zijn gebed was verhoord.

MS Hoe je zo'n verhaal precies moet duiden durf ik niet te zeggen. Het suggereert dat mensen iets van elkaars lijden kunnen overnemen, kunnen meedragen. En dat doet de ander goed.

NK Je hebt het over lijden, maar ik heb het over zonden van een ander op je nemen.

MS De kerk heeft altijd gezegd dat Jezus de straf voor onze zonden op zich genomen heeft. Het lijden dat het gevolg is van die zonden heeft hij op zich genomen. Jezus wast de erfzonde af. De zondeval wordt beschreven in Genesis. Het verhaal uit Genesis is geen historische gebeurtenis waarbij de eerste mens gezondigd heeft en sindsdien alle mensen zondaars zijn, omdat ze delen in de mensheid van die eerste mens. Het is een mythe, een oergeschiedenis die ons iets zegt over de *condition humaine*. In de mythe wordt verteld dat wij geboren worden in een wereld waarin zonden onvermijdelijk zijn. Uit het leven van Jezus leven wordt duidelijk dat een mens wel degelijk zonder zonde kan leven. Ik vind dit een van de moeilijkste dingen uit het christelijk geloof. Niet dat ik moeite heb om het te geloven. Wanneer ik met Pasen in de kerk zit dan deel ik de blijdschap over de opstanding en op de Goede vrijdag deel ik het verdriet over de kruisiging. Hij is ook voor mijn zonden gestorven.

NK Het is een religieuze ervaring, maar wat betekent het dan voor je?

MS Het betekent dat God de straf voor mijn zonden op zijn eigen schouders draagt. Ik krijg de straf niet maar God neemt die straf op zich. En het betekent ook dat God mij vrij maakt uit de noodzaak om te blijven zondigen. Het blijft niet als een doem over mijn leven blijft hangen. Principieel ben ik daaruit bevrijd. Lachend: hoewel ik helaas nogal wat terugval ken.

Nico Krijn

Marcel Sarot is auteur van onder andere De Goddeloosheid van de wetenschap.⁷

¹ Edward Schillebeeckx, [1914-2009].

² Marshall Randles, [1826-1904].

³ Randles, M., *The blessed God: impassibility*, C.H. Kelley, London, 1900

⁴ Harold Kushner, [1935].

⁵ Kushner, H., *Als het kwaad goede mensen treft*, Ten Have, Baarn, 1983

⁶ C.S. Lewis, [1898-1963].

⁷ Sarot, M., *De Goddeloosheid van de wetenschap, theologie, geloof en het gangbare wetenschapsideaal*, Meinema, Zoetermeer, 2006

DE KERKDIENST (20)

WELKE AVONDMAALSLITURGIE?

Wie protestantse vieringen van de Maaltijd van Christus bezoekt, zal merken dat het daarin heel verschillend kan toegaan. Ten eerste zijn er traditioneel 'gereformeerde' Avondmaalsvieringen. Daarmee is de calvinistische vorm bedoeld, afkomstig uit de eerste eeuwen na de kerkhervorming, toen de belangrijkste protestantse kerk in Nederland de Gereformeerde Kerk heette. Zo'n viering wordt voorafgegaan door de 'voorbereiding' op de zondag ervoor. Het Heilig Avondmaal – de daar gebruikelijke term – wordt slechts enkele zondagen per jaar gevierd; het is dus iets bijzonders. Daarom dienen de gemeenteleden zich er goed op voor te bereiden. Wie aan het Avondmaal deelneemt, dient conflicten met broeders en zusters bij te leggen, dient als oprecht christen in liefde met zijn of haar naasten te leven, zonder ruzie, bedrog of fraude.

Ook in de Avondmaalsviering zelf wordt daaraan herinnerd. De voorganger leest een vrij lange tekst voor waarin de gemeente tot zelfonderzoek wordt opgeroepen en waarin degenen die niet tot boete en bekering bereid zijn, worden vermaand zich van de Maaltijd te onthouden. Daarop volgt een lange uiteenzetting van de betekenis van Christus' dood voor ons, die in het Avondmaal in gedachtenis geroepen wordt. Pas daarna spreekt de voorganger een gebed uit dat wordt gevolgd door het Onze Vader, de

Apostolische Geloofsbelijdenis en de nodiging om aan tafel te gaan. Daar wordt de betekenis van het brood en de wijn nogmaals uitgesproken en gaan de schalen met stukjes brood en de bekertjes met wijn rond. De viering wordt besloten met een psalm en een dankgebed.

ONDERWIJZEND EN VERMANEND

Deze vorm van het Avondmaal heeft een sterk onderwijzend en vermanend karakter, omdat eerst omstandig aan de gemeente wordt uitgelegd wat de betekenis van de Maaltijd is en voor wie die wel en niet bestemd is. Op de achtergrond hiervan staat de beginsituatie van de kerkhervorming in de zestiende eeuw. Wie vroeger de Latijnse rooms-katholieke mis gewend was, moest er eerst goed van doordrongen worden wat de gereformeerde visie op de Maaltijd was. De formulieren die destijds zijn opgesteld hebben vervolgens eeuwenlang dienstgedaan, soms in aangepaste vorm. Maar steeds begint de viering met een onderwijzing. Ten tweede zijn er vieringen van de Maaltijd die beginnen met een oproep om God te danken en met het hart bij God te zijn. Daarna komen een dankzegging aan God en de engelenzang Heilig, heilig, heilig... Dan wordt de focus verlegd naar Christus' komst, dienstwerk, instelling van de Maaltijd en wederkomst, niet in de vorm van een onderwijzing van de gemeen-

teden maar als lofzegging. Voorts wordt de heilige Geest gebeden om aanwezig te zijn in de Maaltijd en in allen die eraan deelnemen. (We zien: de lofzettingen en gebeden volgen de drievoudigheid van God, de Vader, de Zoon en de Geest.) Vervolgens wordt het Onze Vader gebeden en 'Christus heilig Godslam...' gezongen. Voorts vindt de communie ofwel de gemeenschap van brood en wijn plaats, eventueel met druivensap voor wie dat wil. De woorden die hierbij worden uitgesproken kunnen sterk variëren, bijv. 'het lichaam van Christus / het bloed van Christus voor u gegeven', of langere, klassieke varianten waarin verwezen wordt naar de verzoening van onze zonden. Ook deze viering wordt besloten met een dankzegging. In deze tweede liturgische vorm gaan de gemeenteleden niet altijd aan een tafel aanzitten. Ze kunnen ook naar voren lopen om brood en wijn te ontvangen, zoals dat in de rooms-katholieke kerk gebruikelijk is. Soms wordt er een kring rond de tafel gevormd, of worden brood en wijn door de kerkbanken doorgegeven (maar ik heb de indruk dat dit op zijn retour is). Deze inkleding van de Maaltijd heeft net als de gereformeerde viering ook wel een onderwijzend karakter, maar dan in de vorm van lofzettingen en gebeden, gesproken en gezongen. Wie die lofzettingen en gebeden innerlijk meezeigt en meezingt, neemt immers – als het goed is – de inhoud ervan in zich op. Wat in die tweede vorm ontbreekt, is de vermaning van diegenen wier levensstijl ernstige gebreken vertoont, om niet aan de communie deel te nemen.

STERK GEÏNSPIREERD

Deze tweede vorm van vieren is sterk geïnspireerd door de oude katholieke en de lutherse liturgieën. Niet overgenomen is echter de oude roomse visie dat Christus' offer op Golgota op het altaar wordt 'gerepresenteerd'. Ook zal een protestantse voorganger niet voor het brood en de wijn buigen of knielen, zoals een priester doet, of het brood opheffen met de woorden: 'Zie het Lam van God dat de zonde der wereld wegneemt'.

Ten derde zijn er allerlei vrijere, grotendeels gezongen tafelgebeden, bij voorbeeld van de hand van Huub Oosterhuis. Zij sluiten op essentiële punten meestal bij de traditie aan, maar worden tegelijk gekenmerkt door een grote dichterlijke vrijheid. – Wordt vervolgd!

Riemer Roukema

‘TEGEN DE PREDIKANT MET EEN TIJDELIJKE OPDRACHT’ (1)

‘Tegen de predikant met een tijdelijke opdracht’ – onder die titel publiceerde prof.dr. A.A. van Ruler een artikel in *Woord en Dienst* van 15 april 1961. Ik vond het in het vorig jaar verschenen deel 5B van zijn *Verzameld Werk*, dat mij onlangs ter recensie toegezonden werd. Het is de moeite waard om het stuk onder de loep te nemen.

Dat het niet verkeerd is om ‘Tegen de predikant met een tijdelijke opdracht’ te bekijken, heeft te maken met een recente ontwikkeling in de Protestantse Kerk in Nederland, die tot het volgende bericht op de website van de kerk leidde: ‘Medio 2019 wordt het mogelijk: u kunt de dienstenorganisatie bellen voor een tijdelijke predikant. Bijvoorbeeld wanneer de gemeente vacant is, bij langdurige ziekte of zwangerschapsverlof. Het werkt min of meer op dezelfde wijze als een uitzendbureau: voor de gemeente is een geschikte en ervaren kracht direct beschikbaar. Voor de predikant betekent het detachering naar een passende gemeente en op den duur een vaste aanstelling als ambulante predikant. Ook voor predikanten die flexibel beschikbaar zijn is er de mogelijkheid om als ambulante predikant ingezet te worden.’ Voor de goede orde: de ambulante predikant moet niet verward worden met de interim-predikant. Wel worden beiden op tijdelijke basis vanuit de mobiliteitspool naar een gemeente gedetacheerd, maar hun taak is verschillend. De ambulante predikant is voor wat men ‘het gewone werk’ in de gemeente zou kunnen noemen. Hij/zij moet flexibel zijn, zich snel thuis kunnen voelen in een gemeente en ook weer afscheid kunnen nemen. De interim-predikant wordt niet ingezet voor het reguliere vervangingswerk. Hij/zij werkt in een gemeente waar ‘huiswerk’ te doen is: bezinning op de toekomst, een veranderingsproces of het omgaan met een crisissituatie.

TIJDELIJKE AANSTELLINGEN

Aan de invoering van de nieuwe regeling is het een en ander voorafgegaan. Basis van de veranderingen is de vorig jaar aan het bestuur van de dienstenorganisatie aangeboden nota

‘Tijdelijke aanstellingen voor predikantswerkzaamheden. Een onderzoek naar de huidige rechtspositionele regimes waarin op tijdelijke basis predikantswerkzaamheden kunnen worden verricht en voorstellen voor vereenvoudiging en voor bevordering van de rechtsgelijkheid’. Daarover is in de vergaderingen van de generale synode van november 2018 en april 2019 gesproken.

De genoemde nota beweegt zich op het terrein van arbeidsrechtelijke regelingen en financiële consequenties. Ambtstheologische overwegingen spelen daarin amper een rol. In het artikel

DE AMBULANT PREDIKANT
IS VOOR WAT MEN
‘HET GEWONE WERK’ IN
DE GEMEENTE ZOU
KUNNEN NOEMEN

Prof. dr. A.A. van Ruler.

van Van Ruler ligt dat totaal anders. Maar eerst iets over de context van het stuk. De aanleiding was, dat in de classische vergaderingen geconsidereerd moest worden. Onder meer over het voorstel om vicarissen de bevoegdheid tot bediening van de sacramenten te geven en over de mogelijkheid om een predikant met een tijdelijke opdracht te beroepen. Het ging uiteindelijk allemaal niet door. Pas in 1974 werd de mogelijkheid geboden om een predikant met beperkte werktijd te beroepen, voor ten hoogste vijf jaar.

ANDERE NIEUWIGHEDEN

Nu de ambtstheologische overwegingen van Van Ruler. Hij stelt vast dat bij de nieuw voorgestelde figuur van de tijdelijke predikant het element van de tijdelijkheid wordt ingevoerd. Dat vindt hij geen bezwaar. Maar hij signaleert dat er andere nieuwigheden in het ambt van dienaar des Woords worden binnengesmokkeld die hij minder onschuldig vindt. Een van de kwesties is, dat zo’n predikant wel volwaardig in het ambt staat, ‘maar dat hij niet een aantal ouderlingen en diakenen in het aanzijn roept.’ Ik lees die zin zo dat zo’n predikant niet ingebed is in het geheel van de kerkenraad. Er is geen gemeenschappelijkheid in functioneren van de ambten meer, in de gemeenschap van de gemeente. Om op de ouderlingen en de diakenen terug te komen: zij zijn vreemdelingen voor de tijdelijke predikant. ‘Die dan bovendien nog zeggenschap over zijn werk krijgen. Enerzijds staat hij eenzaam in de kerkenraad. Anderzijds komt hij – juist daardoor – ónder de kerkenraad te staan. Hij is niet helemaal een stuk kerkenraad. Want daarvoor moet een dominee eigen ouderlingen en diakenen bij zich hebben’, aldus Van Ruler. Een andere nieuwigheid is volgens Van Ruler dat de predikant met een tijdelijke opdracht de ambtelijke vergaderingen (kerkenraad en classis) met adviserende stem bijwoont. Is hij dan nog wel echt lid van het lichaam van de ambtelijke vergadering en doet hij nog echt mee in de regering van de kerk door Christus?

dr. Jan Dirk Wassenaar

MET VROOMHEID LOS JE NIET ALLES OP

DE BIJBEL VERTOLKEN MET ARNOLD HUIJGEN

‘Lezen en laten lezen. Gelovig omgaan met de Bijbel’, heet het boek van de Apeldoornse hoogleraar Arnold Huijgen, dat is genomineerd voor de titel Theologisch Boek van het Jaar. Een gelovig boek is het zeker, geschreven met liefde voor de Bijbel en met de intentie om Gods Woord voluit aan het woord te laten komen. Minder positief ben ik over tegenstellingen tussen techniek/verstand en hart/existentie die de schrijver maakt of suggereert. En belangrijke vragen over de vertolking van de Bijbel in onze tijd blijven onbeantwoord.

Het boek van Arnold Huijgen is een groot pleidooi om de Bijbel niet als een object te behandelen dat wij analyseren en interpreteren. Wij pakken als lezer dan de controle en dat is nu net wat de Bijbel ‘zonde’ noemt. Zomaar komt de tekst dan in onze dienst te staan. Huijgen vraagt daarom alle ruimte voor de beweging van God door de Schrift naar de ontvanger: ‘je laten lezen’. Dat doet de mens door een vorm van ‘lezen’ die voor alles ‘luisteren’ is. Aan de hand van drie stappen van Maarten Luther (gebed, meditatie, aanvechting) werkt de auteur dit uit. Zijn manier van schrijven heeft soms weg van een preek. Een mooie preek trouwens, waar ik vaak warm van wordt en die veel dankbare herkenning oproept.

VALSE TEGENSTELLINGEN

Wat is het toch, dat onder het lezen steeds ook kriebels en zelfs irritaties in mij opwellen? Mijn moeite hangt vooral samen met door Arnold Huijgen gecreëerde of gesuggereerde tegenstellingen. Huijgens ‘omkering’ naar een ‘je laten lezen’ door de Bijbel is een heilzame correctie op een Schriftvisie waarbij wij de Bijbel als een antiek, menselijk document op de snijtafel leggen. Maar dit dreigt vals te gaan klinken wanneer Huijgen stelt “dat het lezen van de Schrift geen kwestie van techniek of methode is, en ook geen zaak van rationele verdediging, maar juist van een ontvankelijkheid waarbij de lezer God aan zich laat handelen” (p. 19). Hoe vroom dit ook is, menigmaal in dit boek komen hart en verstand, techniek/methode en existentie/bevinding op een ongewenste wijze tegenover elkaar te staan. Ook als de schrijver zichzelf soms lijkt te corrigeren door de waarde van Bijbelwetenschappen te erkennen, vervullen deze een zeer bescheiden rol. Terwijl dit ‘ambacht’

(wat mij betreft als een ‘God liefhebben met je verstand’) juist zo nodig is, zo moet ik opnieuw concluderen na het lezen van dit boek waarin zoveel actuele vragen over de vertolking van de Bijbel onbeantwoord blijven.

TOCH EEN METHODE?

Gods Woord – ook in de vorm van de Schrift – is ons geschonken in een ‘vleesgeworden’ gestalte. Het ademt een ons vreemde cultuur, een bewogen en soms heel gewelddadige geschiedenis, persoonlijke ervaringen en een eigen taal. Dat verwacht ons, werkt vervreemdend en vraagt hoe dan ook om ‘vertolking’. Nu erkent ook Huijgen dit, onder meer in een paragraaf over historiciteit en waarheid (p. 167 e.v.). En ondanks zijn afwijzing van techniek en methode is ook zijn aanpak hiervan feitelijk een ‘methode’ of ‘techniek’. Centraal daarin staan de termen ‘christologisch’ en ‘existentieel’. Hier klinken ook termen als ‘een bevindelijk, existentiële toegang tot de Schrift’ en ‘vanuit het leven lezen’. Gelovig Bijbel lezend komen deze lijnen (in de beweging van de Heilige Geest) bij elkaar. Als voorbeeld noem ik de manier waarop Huijgen de Nieuwtestamentische bepalingen over ‘de heilige kus’ leest (p. 173, 178). Dit doet hij heel mooi in het perspectief van ‘christelijke hartelijkheid en verbondenheid’, maar met het oog op de omgang met Christus zelf. Dat we de Schrift dan ook tegen onszelf in lezen en onze oude voorkeuren eraan gaan, vind ik eveneens een sterke gedachte.

MEER METHODE NODIG?

Toch is het de vraag of wet het hiermee redden in het licht van de brandende vragen rond de vertolking van de Bijbel naar onze tijd. Ik kijk nog even naar het genoemde voorbeeld over ‘de heilige

kus’. Huijgen stelt dat we moeten zoeken naar de beweging die in de tekst zichtbaar wordt (p. 178). Maar wat nu als die beweging ondanks al mijn pogen om ontvankelijk te zijn niet zichtbaar wordt? Of bij jou wordt een heel andere beweging zichtbaar dan bij mij? Ook als we beiden trachten vanuit en met het oog op Christus te lezen? Ik denk aan het door velen ervaren probleem van het geweld in de Bijbel en het beeld van God dat daaruit opklinkt. Hoe daarmee om te gaan? Zijn daar soms andere methodische benaderingen nodig? Lastige keuzes misschien ten aanzien van gezag en autoriteit van het Woord in het licht van cultuur, tijdgebonden mens- en wereldbeelden? Is er wellicht ook een inhoudelijke ontwikkeling in het groei-proces van de totstandkoming van de Bijbel? Het doet wel erg armoedig aan dat Huijgen op het punt van het geweld in de Bijbel niet verder komt dan de constatering: “Dat blijft een onopgeloste zorg in ons Bijbellezers” (p. 187). En in zijn voorbeeldschets over de man-vrouw verhouding vanuit 1 Petrus 3 worden geen echte knopen doorgehakt, terwijl de vragen hieromtrent ook in Huijgens eigen kerk (CGK) zeer actueel zijn. Dat de vragen rond seksuele diversiteit en vertolking van de Bijbel geheel niet aan bod komen, verrast de lezer dan niet eens meer.

EN DE KERK ALS LEESGEMEENSCHAP?

Een laatste opmerking gaat over de kerk. Huijgen richt zich vooral op persoonlijk Bijbellezers (p. 22). Hoe belangrijk dat ook is, voor de vertolking van de Bijbel hebben we elkaar nodig. Huijgen noemt dit aspect her en der, maar geeft het geen echte plek. De rol van de ‘leesgemeenschap’ (de kerk) bij het ‘afstemmen’ op Gods Woord wordt zelfs wat ongelukkig verbonden met de post-moderne cultuur (p. 176). De kerk als lees- en oefengemeenschap rond Gods geopende Woord is echter geen erfenis van het postmodernisme, ze is ons geschonken door Christus. Met de belofte dat waar twee of drie in zijn Naam bijeen zijn, Gods Geest wil werken. Hij wijst de weg naar de volle waarheid (Joh. 16:13). Het is dus een weg, inclusief zoeken en tasten. Dat doen we samen. Met de waarheid niet in onze tas, wel als een belofte voor ogen!

dr Wim de Bruin

EEN DUBBELE STUDIE, HOE DOE JE DAT?

Wie aan theologiestudenten denkt, denkt misschien aan vakidioten die de hele week dogmatieken uitpluizen en discussiëren over relevante en minder relevante godsdienstige zaken. Niets is minder waar. De vakidioot is eerder uitzondering dan regel. Maar dat betekent ook niet dat we weinig uitvoeren. Vorig jaar bleek nog dat een kwart van de studenten met burn-outklachten te maken heeft. De meeste studenten die ik ken, kunnen momenten opnoemen dat ze als het ware aan de rand van de overspanning wankelden. Dat komt vooral omdat we veel ballen in de lucht willen houden: studie, werk, vrienden, familie, kerk, enzovoort.

Klagen doe ik niet: de andere kant van het verhaal is dat je als student aan een universiteit ontzettend veel mogelijkheden hebt. Het Nederlandse onderwijssysteem is gelukkig zo ingericht dat je je studielast naar believen kunt verzwaren. Zolang je het maar tegelijkertijd doet, kun je voor hetzelfde collegegeld onbeperkt extra vakken, minoren en hele studies doen. Onder theologiestudenten zijn er zelfs best veel voor wie theologie niet de enige studie is. Ikzelf ben er zo een. Voor dit artikel heb ik ook gesproken met drie andere VU-studenten die hun theologiestudie combineren met een andere opleiding. Hoe is het eigenlijk om twee verschillende studies tegelijkertijd te doen? Wat komt daarbij kijken?

EVEN VOORSTELLEN

Rieneke Brand combineert de theologiestudie met Bestuurs- en organisatiewetenschap (B&O) aan de Universiteit Utrecht. Nick Everts combineerde theologie met de 'zusterstudie' religiewetenschappen en wist beide bachelors af te ronden in de tijd die voor één bachelor staat. Floris van Gils studeert naast theologie orgel aan het Koninklijk Conservatorium Den Haag. Ikzelf studeer ook zowel theologie als orgel, maar de laatste studie volg ik aan het Conservatorium van Amsterdam.

WAAROM TWEE STUDIES?

Op het VWO wist ik al dat ik met muziek verder wilde. Ik besloot om iets ernaast te doen, omdat mensen in mijn omgeving mij aanspoorden om ook iets met mijn niet-muzikale talenten te doen. Dat was vooral om mijn beroepsperspectief te verbreden. Naast mijn conservatoriumstudie begon ik met een studie

wiskunde. Dat bleek niet te combineren omdat die laatste studie mijn week al vulde. Na drie weken was ik weer gestopt, en het jaar daarop ging ik uit interesse theologie studeren.

Ook Rieneke begon niet in eerste instantie met theologie. 'Ik heb allerlei studies overwogen. Ik ben begonnen met B&O, omdat dat wat nuttiger leek dan theologie. Theologie wordt snel een hobby. Verder lag als vrouw het predikantschap niet voor de hand in mijn omgeving. Na een jaar B&O bleek ik toch genoeg ruimte te hebben voor theologie.' Floris volgde een omgekeerde route en begon met theologie: 'In het eerste jaar haalde ik vrij makkelijk alle studiepunten. Op dat moment had ik al orgel van mijn huidige conservatoriumdocent. Hij stelde voor om over te stappen naar het conservatorium. Het leek me leuk om het orgelspelen professioneel te maken, en veel orgelstudenten in Den Haag deden meerdere studies.' Nick begon ook met theologie, maar voor hem was de tweede studie een verlengstuk van de eerste. 'Uiteindelijk had religiewetenschappen meer mijn hart dan theologie, maar het verschil is erg klein.' Een belangrijke reden om voor meerdere studies te kiezen is om bezig te zijn met meerdere interesses. Zowel voor Floris als voor mij is de afwisseling tussen theologie en muziek erg welkom. Qua bezigheden zijn de studies namelijk heel verschillend: theologie is meer theoretisch/intellectueel en muziek meer praktisch.

PRIORITEITEN STELLEN

Voor mij is muziek altijd mijn eerste studie geweest. Vaak zeg ik ook tegen mensen dat ik theologie als hobby doe. In de praktijk maakt dat voor mijn priori-

teiten niet zoveel uit. Beide studies wil ik goed doen en ik ben meestal bezig met datgene waar op dat moment de volgende deadline het dichtst bij is. Zowel Rieneke als Floris geven aan dat prioriteiten door de jaren kunnen verschuiven. Floris: 'In het begin lag mijn prioriteit bij theologie, maar nu wisselt het. Het is net waar je op een bepaald moment veel mee bezig bent.' Rieneke: 'Aan het begin was B&O mijn belangrijkste studie. Nu staan beide studies qua prioriteit meer naast elkaar, ook omdat ik van plan ben een theologiemaster te gaan doen.'

TOEKOMST

Moeten we uiteindelijk kiezen in welke discipline ons beroep vinden? Het is voor mij nog geen uitgemaakte zaak waar ik later in verder ga, al geef ik de

voorkeur aan muziek. Ik ben niet de enige. Floris: 'In het begin dacht ik dat ik in de theologie mijn werk zou vinden, maar momenteel ben ik steeds meer als organist en cantor aan het werk. De toekomst ligt meer open.' Rieneke: 'De banen die me leuk lijken liggen juist op het snijvlak van theologie en B&O.' Nick en Rieneke geven aan dat een dubbele studie handig kan zijn voor hun carrière. Nick: 'Omdat ik twee studies heb gedaan is mijn profiel interessanter. Ik ben vrijzinnig voorganger, en vrijzinnigen vinden de combinatie tussen theologie en religiewetenschappen leuk. Verder is het goed voor mijn cv, als ik bijvoorbeeld wil gaan promoveren. Maar hetzelfde zou gelden voor buitenlandervaring, of een cum laude.' Rieneke: 'Mensen bij B&O vinden theologie

interessant, en in de theologie vindt men organisatie en bestuur ook een relevant onderwerp.'

KRUISBESTUIVING

Als je twee studies doet, kom je vroeg of laat de vraag tegen waar ze elkaar raken en hoe ze elkaar beïnvloeden. Voor Nick verrijken theologie en religiewetenschap elkaar: 'Theologen kijken vaak vanuit een binnenperspectief, waar religiewetenschappers religie meer vanaf een afstand bekijken. De combinatie van studies zorgt ook dat je vanuit de andere studie ideeën opdoet om papers te schrijven. Dat helpt weer met keuzes maken.' Rieneke: 'Mijn studies vullen elkaar inhoudelijk aan. Bij B&O stel ik sneller dan andere studenten vragen over identiteit en zingeving van

"IK BEN VRIJZINNIG VOORGANGER,
EN VRIJZINNIGEN VINDEN DE COMBINATIE TUSSEN
THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN LEUK"

organisaties en mensen. Ik kan daar ook filosofen citeren die ik bij theologie heb leren kennen. De verbinding van B&O naar theologie toe is moeilijker, maar ook in de theologie zijn er altijd dingen te organiseren. Maar dat laatste is misschien meer een persoonlijke hobby dan input vanuit mijn studie.'

Kruisbestuiving tussen theologie en (orgel)muziek ligt ook voor de hand. Veel mensen maken tegen Floris en mij de grap dat een theoloog-organist zijn eigen kerkdienst kan doen. Hoewel dat liturgisch niet ideaal is, ligt op het gebied van de kerkmuziek wel een verbinding. Floris: 'Door het orgelspelen kom je sneller in allerlei verschillende kerkelijke milieus, en dat is heel verrijkend voor je theologiestudie. Sommige andere studenten zijn nauwelijks naar andere soorten kerkdiensten geweest dan die uit hun eigen traditie. Sowieso levert theologie veel op voor muziek. Veel orgelmuziek is tenslotte religieus. De andere kant op ben ik er minder mee bezig: bij muziek ben ik erg naar de theologie op zoek, maar bij theologie ben ik lang niet altijd met muziek bezig. De grote overeenkomst tussen mijn studies is dat beide dicht bij mijn hart liggen: je moet er persoonlijk bij betrokken zijn.'

Voor mijzelf zijn theologie en muziek eerder twee verschillende sporen, die elkaar eerder afwisselen dan aanvullen. Ik ben bijvoorbeeld niet veel bezig met theologische betekenissen van orgelmuziek, zoals sommige andere organisten dat wel zijn. Muziek brengt voor mij juist dat wat niet in woorden te vatten is, en theologie is juist een poging om woorden te geven aan allerlei dingen.

STUDIELAST

Is het zwaar om twee studies te doen? Voor Nick en Rieneke geldt dat de studielast niet tweemaal die van een enkele studie is. Als beide studies universitair zijn, kun je namelijk vakken van de ene studie gebruiken om keuzeruimte bij de andere studie op te vullen. Toch is het behoorlijk veel werk. Nick wist beide bachelors af te ronden zonder uit te lopen: 'Het was drie jaar lang knokken, maar ik heb ook gewoon nog gewerkt en vriendschappen onderhouden. Op sommige momenten was ik wel tot midden in de nacht bezig. Mijn tweede scriptie is ten koste gegaan van een zomervakantie. Ik had het ervoor over, maar het kost allemaal wel veel tijd.' Floris: 'Binnen de bachelor ben ik twee jaar uitgelopen. Dat is ook een keuze, het had misschien efficiënter gekund. Maar het is nooit mijn doel geweest om snel af te studeren, en ik wil zoveel mogelijk dingen doen die verrijkend zijn.

Ook Rieneke rekte haar studie uit: 'Ik heb per jaar ongeveer anderhalf keer het normale aantal studiepunten gehaald. Toen ik twee scripties moest schrijven heb ik er eentje uitgesteld en daardoor vertraging opgelopen. Anders was het niet te doen.' Ikzelf heb over twee bachelors maar liefst 5 jaar gedaan.

SOCIALE VERSCHILLEN

Een mooie bijvangst van twee studies doen is dat je in twee verschillende werelden terecht komt. Zowel theologie als muziek trekt bepaalde types mensen aan. Theologen zijn grotendeels mannen van de Biblebelt. Conservatoriumstudenten komen in Amsterdam voor de helft uit het buitenland, en zijn over het algemeen wat hipper. Nick heeft een vergelijkbare ervaring: 'Theologie trekt een ander soort studenten aan dan religiewetenschappen. Omdat er bij theologie sprake is van een dominantie uit de orthodoxe hoek, vond ik religiewetenschappen een verrijking. De studententopologie is daar jong en internationaal.'

Rieneke: 'De afwisseling tussen de verschillende studiewerelden is leuk en verrijkend. De studenten bij B&O komen meer uit Zuid-Holland en Noord-Brabant en hebben over het algemeen een hoog 'hockeygehalte'. Waar theologiestudenten domineesgrapjes maken, gaat het bij B&O over uitgaan en seks. Toch heb ik bij mijn B&O-master soms meer goede gesprekken dan bij theologie. Daar zijn ze namelijk heel erg geïnteresseerd in wat je doet als theoloog. En ze plaatsen je niet gelijk in kerkelijke of theologische hokjes.'

PROBLEMEN

Een belangrijk probleem voor dubbelstudenten is dat colleges van verschillende studies zo nu en dan samenvallen. Nick: 'Ik heb wel eens ruzie gehad met docenten. Een aanwezigheidsplicht is goed voor de gemiddelde student, maar het houdt de slimme studenten tegen. De wet geeft veel ruimte, maar examencommissies weten vaak niet wat er allemaal kan en dan kom je steeds in bezwaarprocedures terecht. Die kosten heel veel energie.' Rieneke: 'Als je een docent vriendelijk benadert en met een goed plan komt, valt er bijna altijd wel een mouw aan te passen. Maar het is niet altijd te voorkomen dat bijvoorbeeld tentamens op heel ongunstige momenten komen.'

Een ander probleem is het idee dat je je helemaal op één ding moet storten om er goed in te kunnen worden. Zeker bij een conservatoriumstudie is het zo dat je niet alleen voor een studie kiest,

maar ook voor een leven. Floris: 'Bij de orgelstudie heb je meer dan bij theologie het idee dat je nooit genoeg doet. Soms is het lastig om je aandacht te verdelen, om twee dingen goed te doen. Toch heeft het me nooit aanlokkelijk geleken om voor één van de twee te gaan en mezelf daarin te verdrinken.' Nick: 'Door een studieadviseur werd me het combineren van studies afgeraden. Ik kon beter voor één discipline kiezen. Ik snap het wel dat ze dat zeggen, want studenten die twee studies doen kosten de universiteit nu eenmaal veel geld. Sommige docenten waren trouwens juist een inspiratie om verder te gaan.' Voor Nick was support van anderen erg belangrijk: 'Ik kom uit een familie waar niemand gestudeerd heeft, en vond het fijn om te merken dat er andere mensen zijn die ook twee studies doen. Je loopt tegen een ander soort vragen aan dan andere studenten.' Uiteindelijk zit er maar 24 uur in een dag. Het is dus een kwestie van keuzes maken. Toch is het niet onmogelijk om werk en vrienden erop na te houden. Floris: 'Ik heb wel minder tijd om te werken, maar dat vind ik niet erg. Het enige werk wat ik doe is als kerkorganist/cantor.' Rieneke: 'Mijn ouders hebben altijd wat bijgedragen, en ik heb zelf ook altijd ongeveer een dag per week naast mijn studie gewerkt. Ik heb genoeg tijd om af te spreken met vrienden, maar het is wel lastiger omdat er weinig gaatjes in je agenda zitten.' Ook Nick kon niet alles doen: 'Ik heb ervoor gekozen geen Hebreeuws en Grieks te volgen omdat zo'n vak alle tijd opslokt die je hebt.' Je tijd efficiënt gebruiken wordt met twee studies urgenter, maar dat verschilt wel per persoon. Nick: 'Ik was elke week 2 à 3 uur bezig om al mijn bezigheden nauwkeurig te plannen, maar dat vond ik ook leuk.' Floris: 'Pas sinds dit jaar ben ik dingen echt bewust gaan inplannen. Daarvoor liet ik alles gewoon gebeuren. Mijn sociale leven is niet door m'n studies in het gedrang gekomen. Af en toe heb ik wel periodes van stress, momenten dat je eigenlijk wel erg veel moet doen.' Rieneke: 'Ik heb m'n weekplanning wel globaal in m'n hoofd, maar werk alles niet nauwkeurig uit. Ik leef van deadline naar deadline.' Is het uiteindelijk de moeite waard? Ik vind van wel, en beide studies doe ik nog steeds met plezier. Nick: 'Ik was intrinsiek gemotiveerd, ik vond het echt gewoon leuk. Het was dus niet alleen een opgave, maar ook echt een kans, en dat voor relatief weinig geld.' Rieneke: 'Als ik stress heb, zeg ik tegen mezelf dat ik daarmee moet ophouden. Ik doe al die dingen tenslotte omdat ik het leuk vind.'

Diederik Blankesteijn

COLOFON

REDACTIE

Het bestuur van de Stichting tot Verspreiding van de Confessionele Beginselen is verantwoordelijk voor het verschijnen van het blad Confessioneel-Credo. Voorzitter van de stichting is dr. Jan Dirk Wassenaar.

Het algemene e-mailadres voor het aanleveren van kopij is: redactieconfessioneel@gmail.com

HOOFDREDACTEUR:

ds. Wim Scheltens

EINDREDACTEUR:

ds. Dirk van Duijvenbode
Koning Willem III weg 16 C
3151 HJ Hoek van Holland
Tel. 06 20628184

DEELREDACTIES

Wereldwijd:

ds. Hans van Dalen

Geloof:

ds. Arien Treuren

Theologie:

dr. Wim de Bruin

Jongeren:

ds. Dick Westerneng

Kerk:

dr. Jan Dirk Wassenaar

Samenleving:

dr. Jacques Schenderling

Gemeentewerk:

ds. Roberto Buijs

Themanummers:

ds. Robert-Jan van Amstel,
ds. Diemer de Jong, dr. Peter Verbaan,
ds. Dick Westerneng, ds. Wim Scheltens

Varia, persberichten en eindredactie:

ds. Dirk van Duijvenbode

Vaste medewerkers:

dr. Wim de Bruin, drs. Fred Cupido
dr. Wim de Ruyter, dr. Bert van Veluw,
dr. Peter Verbaan

UITGEVER, ABONNEMENTEN EN BEZORGING

BDUvakmedia

Postbus 67

3770 AB Barneveld

tel. 0342-494844 – fax 0432-494299

abonneeservice@bdu.nl

Opgave advertenties:

Roel Abraham, tel. 06-54274244

e-mail: r.abraham@bdu.nl

Kosten abonnement bij vooruitbetaling:

Jaarabonnement € 61,30

Halfjaarabonnement € 34,85

Kwartaalabonnement € 21,55

Buitenland, jaarabonnement € 97,75

Jaarabonnement student € 33,45

Bij automatische incasso ontvangt u € 2,50 korting

Opzeggingen:

Het abonnement wordt na de overeengekomen periode automatisch verlengd. Na deze abonnementsperiode is het abonnement per maand opzegbaar.

Deze uitgave is beschikbaar in gesproken vorm op daisy cd-rom voor mensen met een leesbeperking:

CBB, Ermelo: tel. 0341 565 477,
klantenservice@cbb.nl

UITNODIGING

Graag nodigen wij u namens het bestuur van de Regionale commissie Utrecht, Het Gooi, Vechtstreek e.o. van harte uit voor de eerste bijeenkomst van dit seizoen en wel op D.V. dinsdag 12 november 2019 om 20.00 uur in het wijkgebouw van de Sionskerk te Zeist, Jacob Catslaan 73 (hoek Oude Arnhemseweg). Zoals gebruikelijk is de zaal vanaf 19.30 uur open en staat de koffie/thee klaar. We prijzen ons gelukkig dat deze avond dr. J(urriën) Mol, onze voorzitter, voor ons zal spreken. Dat zal gaan over onze identiteit want de Confessionele Beweging (het samenwerkingsverband van de Confessionele Vereniging en het Confessioneel Ge-

reformeed Beraad) wil constructief in de Protestantse Kerk in Nederland staan en tegelijk trouw zijn aan de doelstelling die gekozen is, nl. het centraal stellen van Jezus Christus als Heer en Heiland.

Maar de spreekbeurt van ds. Mol zal ook gaan over nieuwe ontwikkelingen. In een kerk die verandert, zoals blijkt uit de nota 'Mozaïek van kerkplekken', komen er nieuwe vragen op ons af, bijvoorbeeld rondom het ambt en verschillende vormen van gemeente-zijn. Hoe gaan wij daar als confessionelen mee om en welke bijdrage kunnen wij leveren? En niet in de laatste plaats: wat hebben wij te bieden vanuit onze doelstelling?

OFFICIËLE OPENING RETRAITEGEDEELTE DE WITTENBERG DONDERDAG, 7 NOVEMBER 2019 16.00 – 17.00

U bent van harte welkom bij de officiële opening van het nieuwe retraitegedeelte op de Wittenberg op donderdag 7 november aanstaande. In december 2018 heeft de Wittenberg besloten een nieuwe invulling te geven aan haar missie "jongeren vormen tot volgeling van Jezus Christus" door het starten van een monastieke leefgemeenschap en het vormings-traject Inside-out. De vorming vindt plaats binnen een leefgemeenschap die bestaat uit overwegend jonge mensen die Jezus willen volgen op alle terreinen van hun leven. Vanaf 4 oktober 2019 biedt de monastieke leefgemeenschap retraites aan voor iedereen die hun drukke leven even los wil laten voor een moment van rust en bezinning. Voordat het

zover was, is er heel veel werk verricht. In de afgelopen maanden hebben vele vrijwilligers en medewerkers de handen uit de mouwen gestoken om de retraitekamers, de eetkamer, de huiskamer en de kapel klaar te maken voor retraitegasten. Het retraitegedeelte willen wij daarom op een feestelijke en passende manier openen op donderdag 7 november. Tijdens het programma hopen wij u iets te laten zien van het leven op de Wittenberg.

Tijdens de opening blikken wij in dankbaarheid terug en kijken wij vol vertrouwen uit naar Gods plannen voor de Wittenberg. Na afloop van het programma is er een borrel en de mogelijkheid voor een rondleiding door het retraitegedeelte.

BEROEPBAAR:

Proponent Daniel Maassen van den Brink, Veenendaal.
Danielmvdb@hotmail.com, tel. 06-15203909

VERTROUWENSPERSOON

van de Confessionele Vereniging:
Ds. H. Dekker, Klazienaveen-noord
drsh.dekker@gmail.com

0591 573 683

Coaching voor predikanten

www.ruimzicht.nl

Ondernemers!

Kennen uw broeders en zusters uw diensten of producten al?

Adverteer in Confessioneel!

Neem contact op met Roel Abraham via

06-54274244 of r.abraham@bdu.nl

**Wij leveren en repareren hulpmiddelen
Ook kunnen wij op maat produceren of aanpassen.**

Showroom Stationsweg 183 3771 VG Barneveld Tel. 0342-412 763

www.weerheim.org Rijswijk-Delft Tel. 015-2123046

Confessioneel in gesproken vorm!

Voor iedereen die blind, slechtziend of dyslectisch is heeft de CBB passende leesvormen. Bel of mail naar de CBB om *Confessioneel* te ontvangen.

Vraag gratis onze catalogus met Bijbels, liedboeken en christelijke tijdschriften aan!